

بررسی تمایز میان تعریف بومی و تعریف سنتی سازه در گفتمان معماری و شهرسازی (صفحات ۲۳۹ تا ۲۶۱)

سیامند پناهی^۱ * مسعود یوسفی تذکر^۲ * معصومه یعقوبی^۳

پذیرش: ۱۴۰۲/۰۳/۲۴

دریافت: ۱۴۰۱/۰۹/۲۸

چکیده

«بوم» یک واژه عام و همه‌گیر در علوم انسانی به شمار می‌رود. البته بیشتر از بوم، صفت آن در قالب ترکیب استفاده می‌شود. برای مثال، درختان بومی، مصالح بومی، علوم انسانی بومی و غیره. پژوهش حاضر به دنبال ارائه تعریفی جامع از واژه بوم و بومی است تا بر مبنای آن، بتوان به ارزیابی مؤلفه‌ها و میزان اثرگذاری آن‌ها بر علوم انسانی در حالت عام و معماری و شهرسازی به‌صورت خاص دست یافت. بر این اساس، در پژوهش حاضر، پس از بررسی تعاریف و گفتارهای صاحب‌نظران، با استفاده از روش گردن‌توری با نرم‌افزار مکس کیودی‌ای این نتیجه حاصل شد که بیشتر تعاریف در سایه ویژگی‌های کلمه سنت قرار دارند؛ بنابراین، در قدم اول، سنت بازتعریف و حدود و مرزهای آن شناسایی شد و در ادامه، بوم و بومی خالص از دل واژگان و تعاریف و مصادیق بیرون کشیده شد. در نهایت، مؤلفه‌های اثرگذار بر آن مورد بررسی و تفسیر قرار گرفت. ابتدا مؤلفه‌های تأثیرگذار بر سنت شناسایی و مورد ارزیابی قرار گرفت و بدون تقدم و تأخر یا وزن هر کدام، صرفاً حضورشان در شکل‌گیری تعریف سنت عیان شد، سپس مشخص شد که دو ویژگی می‌تواند بوم یا بومی را تعریف کند. با سنجش مؤلفه‌های بوم، تعریف ارائه‌شده برای بوم مورد ارزیابی کلی قرار داده شد. براساس نتایج پژوهش، هر اتفاقی که در یک محدوده فیزیکی و جغرافیایی رخ می‌دهد، می‌تواند یک اتفاق بومی باشد، به شرط این که توسط عوامل محیطی و محلی آن جغرافیا ابداع و ایجاد شود.

واژگان کلیدی: بومی، سنتی، معماری بومی، جغرافیای بومی.

۱. دانشجوی دکتری معماری، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران؛ panahi-siamad@gmail.com

۲. استادیار گروه معماری، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران (نویسنده مسئول)؛ masoudy920@gmail.com

۳. استادیار گروه معماری، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران؛ m.yaghoobi@gmail.com

۱- بیان مسئله

با وجود سابقه طولانی تمدن در خاورمیانه به صورت عام و ایران به صورت خاص، مستندات کمی از فرهنگ و هنر علی‌الخصوص معماری این منطقه وجود دارد. این موضوعی است که باعث اختلاف نظر و ناهماهنگی در مطالعات تاریخ هنر جهان می‌شود. چالش دو بخش دارد: اول عدم دسترسی به آثار قدیمی و دوم دسته‌بندی نشدن و تدوین نشدن آثار باقیمانده. بیشتر کتب قدیمی فارسی با تدوین‌ها و تصحیح‌های مستشرقین غربی، در اختیار مردم قرار داده شده است؛ همچون نوشتار حاضر، بیشتر مطالب و آثار به دور از تعریف و تعیین حدود و مرزهای شناسایی رها شده‌اند. سبک‌ها و شیوه‌های هنری که حاصل نگرش‌های مردمان آن دوره و هنرمندان‌شان بوده است، از یکدیگر قابل تشخیص نیستند. یکی از مهم‌ترین دلایل این عدم تمایز و سبک‌بندی نکردن، به نداشتن فلسفه مدون برمی‌گردد. گواه این سخن اندک، آثار مکتوبی است که نگارندگان آن‌ها حکیمانی همچون رودکی، ابن‌سینا و سهروردی هستند که دستی بر آتش فلسفه داشته‌اند و در بیشتر قالب‌های علوم انسانی، مطالبی ارائه نموده‌اند. این غفلت بزرگ از فلسفه باعث نقص در واژگان و معانی آن‌ها شده است. برای دسته‌بندی آثار هنری چند رویکرد وجود دارد: ۱- دسته‌بندی بر مبنای دوره‌های تاریخی که عمدتاً در قالب قدرت‌های سیاسی و نظام‌های حاکم بر جامعه تعیین می‌شوند. ۲- بر مبنای محدوده‌های جغرافیایی که عموماً در دوره‌های زمانی مشابه مکان‌های مختلف را دسته‌بندی می‌کنند. ۳- بر مبنای شیوه‌های تفکر مردم که می‌تواند بیشترین عوامل مؤثر را در خود جای دهد.

اگر بخواهیم از روش سوم برای مطالعه هنر استفاده کنیم، می‌باید شیوه تفکر یا سبک مورد نظر را به صورت کامل شناسایی و مؤلفه‌های تشخیصی آن را تبیین نماییم و در نهایت، تفاوت آن‌ها را با اتفاقات و سبک‌های مشابه و نزدیک، مشخص نماییم. به این ترتیب، سنجه‌های سبک مشخص می‌شود و محققین و مخاطبین با اطمینان بیشتری می‌توانند موضوعات هنری را در قالب‌های مورد نظر بررسی نمایند.

هدف اصلی این تحقیق ارائه تعریفی مناسب برای معماری بومی است که به خود نگارنده و دیگر محققین کمک نماید تا در مورد معماری بومی مناطق مورد نظرشان تحقیق نمایند. در این راه یک محدودیت بزرگ وجود دارد و آن هم قدرت و قدمت اصطلاح سنت است. این کلمه به‌تنهایی بخش بزرگی از فلسفه روز، اعم از مدرن و

پسامدرن، را در زیر سایه خود گرفته است. مشکل اصلی از آنجا شروع می‌شود که بیشتر محققین و فلاسفه دو واژه سنت و بوم را مترادف یکدیگر قرار داده‌اند. البته در ادامه خواهد آمد که این مشکل بزرگ، خود مسیر هدایت پژوهش را مشخص نمود. با توجه به ساختار و ماهیت این کار پژوهش به روش کیفی و با تحلیل محتوای متون و تأویل آن‌ها و در نهایت، قیاس با بروزهای خارجی در حوزه معماری انجام شده است و برای شروع سعی بر پاسخ دادن به پرسش زیر داشته است:

چه تفاوتی میان تعریف بومی و تعریف سنتی سازه در گفتمان معماری و شهرسازی وجود دارد؟

۲. ادبیات پژوهش

۲-۱- ادبیات تجربی

بابک احمدی (۱۴۰۰) در کتاب «معمای مدرنیته» ضمن اشاره به این که معنی دقیق مدرن را نمی‌توان دریافت، برخی تعاریف از آن را ارائه داده است. احمدی را می‌توان یکی از نظریه‌پردازان فلسفه مدرن دانست که به‌صراحت، مدرن را در مقابل سنت قرار می‌دهد. در این کتاب به برخی تعاریف مدرن از زبان رمانتیسیم‌های اروپا اشاره می‌کند که مدرن را امروزی و در مقابل دیروزی و کهن می‌دانند: «جیان دو منیکورا مانیوزی در سال ۱۸۱۸ اعلام کرده بود که «فرزند زمانه خودباش» و استاندال این نکته را مورد توجه قرارداد و در رساله راسین و شکسپیر نوشت: «رمانتیسیم هنر امروز است و به مردمانی امروزی تعلق دارد، در حالی که کلاسیسیسم به اجداد آن‌ها تعلق دارد.

از امام محمدباقر (ع) روایت شده است که فرمودند: «هرکس سنت حسنه‌ای را پایه‌گذاری کند، تمام کسانی که این سنت را به جا می‌آورند، این شخص در ثواب آن‌ها شریک است، بدون این که از ثواب آن‌ها چیزی کم شود و اگر کسی سنت سیئه‌ای را پایه‌گذاری کند، وی در تمام گناهان آن‌ها شریک است، بدون آن که از گناهان آن‌ها چیزی کم شود» (امام محمد باقر، ۱۳۹۳). این متن معنای متفاوتی از سنت را ارائه می‌دهد و بر اساس آن، پایه‌گذاری سنت اصولاً امری غیرواقعی و نامعلوم است. شما نمی‌توانید امر مدرنی را که از این لحظه ایجاد کرده‌اید، سنت بدانید چرا که نام مدرن تا پیدا شدن بدیل دیگری و یا گرویدن نفرات دیگری به آن، همچنان بر فعل شما مستولی است و

بررسی تمایز میان تعریف بومی و تعریف سنتی سازه در گفتمان معماری و شهرسازی .....

تداوم دارد.

نیچه می‌پرسد: «مگر این نبرد با سنت که مدام به ما همچون ویژگی مدرنیته ارائه می‌شود، چقدر تازه است؟ کدام فرهنگ یا شیوه زیستن را سراغ دارید که انکار شیوه‌های کهن را فضیلت خود به حساب نیاورد». بر اساس این جمله نیچه، انسان مداوم در حال نو شدن است و او سنت را امری غیرواقع و ناموجود می‌پندارد. به بیان بهتر، انسان همیشه در حال نو شدن است، اما در این همه نو شدن پی‌درپی، دیگر واژه مدرن تولد نمی‌یابد. پس می‌باید متضادی برای آن وجود داشته باشد. البته این بخش‌های زبان‌شناختی جایگاه خاص خود را دارد و سعی می‌شود در این گفتار کمتر به آن پرداخته شود.

توجه به سنت نه تنها به سؤالات اصلی (متنی) ما در مورد این که چرا ساختمان‌ها به این شیوه ساخته شدند و یا چرا در این موقعیت جغرافیایی قرار گرفته‌اند، باید جواب دهد، بلکه باید به پرسش‌های زمینه‌ای، شامل چرا آن‌ها شکل گرفتند؟ و چگونه در طول زمان تغییر پیدا کردند نیز پاسخ دهد. سنت به عنوان وزنه تعادل میان دو بخش مجزای ابداع و رسوم اجتماعی در تولید بدنه فرهنگ عمل می‌کند (ترنبرگ، ۱۳۹۰). سنت می‌تواند به زمینه فرهنگی نسبت داده شود، به همان اندازه که به متن اجرا مرتبط است. الیور یک مقایسه زبان‌شناختی ارائه می‌کند که در آن قول شرف دادن همانند یک سیستم قانونی یا صلاحیت دارد در زبان حکومتی معرفی و ارائه می‌شود (Wang, 2022).

سنت می‌تواند هم سوژه باشد هم ابژه؛ سنت به ساختمان‌ها شکل می‌دهد و ساختمان‌ها بدنه فیزیکی سنت را می‌سازند. استفاده از کلمه مشابه «سنتی» برای معرفی ساختمان همانند اشاره به سازه است به عنوان موضوع؛ همچنین همه سکونتگاه‌های بومی بدنه سنت را تشکیل می‌دهند. اگر بومی بر یک زمینه و پایه فرهنگ دلالت داشته باشد، سنت مرجوعی است به یادگیری که تجلی و بیان فرهنگی و قدرت را در اولویت نگه می‌دارد. این ساخت نسبت به عنوان دانش به اشتراک گذاشته شده اجتماعی و انتقال در طول زمان و فضا، منبع الهام یک مدلی از بیان در معماری بومی است؛ الیور این دستورالعمل را برای توزیع و پیشنهاد استفاده از فوت‌وفن بومی یا استعدادهای ادراک شده بارز می‌کند (قدیم زاده، ۱۴۰۱).

سنت یک مرجع دارای اولویت‌های ثابت نیست و به عنوان ساختار اجتماعی در هر نسلی و در هر گروهی مجدداً مورد بررسی قرار می‌گیرد. نسبت به عنوان یک ایده از

مستندات و تفاسیر استقبال می‌کند و بحث در مورد بدعت‌های قابل قبول را که بعداً می‌توانند به عنوان بخشی از سنت پویا باشند، می‌پذیرد. همان‌طور که هنری گلاسیه نشان می‌دهد، سنت در وابستگی و مغایرت به وسیله تغییر کاسته می‌شود و تحلیل می‌رود، ولی در اداره ریشه دارد و در تنوع بدعت شکوفا می‌شود. در ارتباط با کنترل و قدرت، سنت با عنوان خارجی و تحمیلی مقابله می‌کند (شعاریان ستاری و همکاران، ۱۴۰۱).

در هر موضوعی به بدعت بر اساس یک مقدمه درک شده نهاده می‌شود که خیلی از آن‌ها به عنوان سنتی شناخته می‌شوند. خلاقیت و سنت در هم آمیخته هستند و یک پروسه پیچیده‌ای از بیان انسانی خود را برای دیگران بیان می‌کنند که حاوی ارزش‌ها و معناست. در این نگارش، سنت چهارچوبی را برای انتخاب و هماهنگ شدن فراهم می‌کند و درعین حال که به ساختار، وفاداری به پیوستگی فرهنگی توجه دارد از تنوع و تداوم نیازهای اجتماعی استقبال می‌کند. یکی از فرضیات بومی به عنوان بخشی از فلسفه مدرن هنرها این است که در مفهوم بومی، تمایلات سنتی مسلط هستند که به وسیله چیزی به معنی انتخاب به محصور می‌شوند. با بیان اینکه یک بوم برای فهماندن یک درک مشترک از استانداردهای فرهنگی، رسوم و هنجارها وجود دارد اما باین حال انتخاب‌ها در نمایش رسوم و اجزای هنجارهای آشکار می‌شود.

جغرافیدان بی- فو توآن (Tuan 1977) پروسه سنتی را بیش از تکرار به عنوان یکی از محدودیت‌ها تشریح می‌کند. سؤالی که بحران برای اصلاح فرهنگ ایجاد می‌کند، این است که: جدای از تمام چیزهایی که برای ما ضروری هستند و در حال حاضر ما در اختیار داریم، برای گذار چه چیزهایی را انتخاب می‌کنیم و چه چیزهایی بر ما تحمیل می‌شود؟ «توآن» منعکس می‌کند که شاید چیزهایی که ما در حفظ آن‌ها سعی داریم، خیلی ساختمان‌ها و آثار هنری خاصی نباشد (فکر کنید که ما باید برای یافتن مکان‌های استثنایی تلاش کنیم) ولی برای مهارت در تولید دوباره آن‌ها تلاش کنیم.

آموس راپوپورت ((Rapoport 1982) این موضوع را از تلاش خود برای درک نسبت‌های سنت در ارتباط با تحلیل ساخت محیط استخراج نمود؛ در حالی که راپوپورت وابستگی سنت با محافظه‌کاری در احساس تأیید گذشته، تداوم و تکرار را می‌یافت و توآن سرپرستی سیاسی کمتر را (که اغلب منفی هستند) برای احساس توقف در سنت پیشنهاد می‌دهد. من (نگارنده سطور حاضر) توقع همراه با توکل را ترجیح می‌دهم، فهم

بررسی تمایز میان تعریف بومی و تعریف سنتی سازه در گفتن معماری و شهرسازی .....

ارتباط اجتماعی و ایمان و همچنین، چنان که می‌توانیم با برخی از تعاریف محلی سنت درگیر شوم، ملتی از امنیت است. وابستگی انتخاب را پیشنهاد نمی‌دهد اما اعتماد می‌دهد و حس اعتماد نمی‌تواند عقلانیت را در زمان آزمایش ایجاد کند. موضوع مهم در ایده نوین سنت این است که گذشته به بخشی از حال، به مثابه راهنمایی برای فعالیت‌های آینده، تبدیل می‌شود. راپاپورت به این توجه می‌کند که پرهیز از کلمه «گذشته» علاوه بر اینکه احساس فاصله زمانی را القاء می‌کند در سایه این سوال قرار می‌گیرد که چه چیزی تکرار می‌شود؟ در راستای چه مکانیسمی تکرار می‌شود؟ و اگر معنی می‌دهد چه چیزی را معنادار می‌کند؟

۲-۲- ادبیات نظری

در استفاده از مدل زبان‌شناختی بوم، شاید به سنت به عنوان واژه یا بیان محلی‌ای که اعتبار خوبی به تکرار شدن می‌دهد، فکر کنیم. ساختار مثل گونه‌ای پیدا کرده که به زبان آوردن آن بیان‌های حکیمانه زیادی را به وسیله یک شخص ارائه می‌کند، اما شاید به گذشته طولانی نیاز داشته باشد. حکمت آن نتیجه تأیید اجتماعی یک نمود مهم از سنت است؛ به عنوان یک مثال، بیان اهمیت می‌یابد، زیرا در طول زمان مورد آزمایش قرار گرفته و منتقل شده است و شاید به وسیله ادراک مجریان در موقعیت‌های مشخص و غالب به شکل‌های مختلف نفوذ پیدا کرده است (Zbuecha, 2022).

حکمت عقلانی را تشریح می‌کند که کسی برای پیروی یا حداقل تأیید چیزی در تقابل با قاعده کلی هدایت به کار ببرد. این شیوه از بیان، راهی را که سنت محدودیهایی از کنترل و احساس قدرت در برمی‌گیرد، نشان می‌دهد و می‌تواند به عنوان نتیجه، برای تداوم یک گروه اجتماعی شناخته شود. در ایده نوین، مهم است که به نکاتی از اجرای سنت و رعایت آن توجه شود، چرا که سنت حکیمانه می‌تواند مانند تمرین که مردم یا گروه‌ها مانند ماده‌ای با آن شناخته می‌شوند شناخته شود. در این مقایسه، سازندگان می‌توانند از فرم‌ها و تکنیک‌هایی از سنت به عنوان تأییدات اجتماعی و تجربه‌شده در زمان، استفاده کنند و ساکنان جایگزین شده و تجربه آن‌ها را در خانه تأیید کنند. برای اطمینان خانه یک بروز نیست و پافشاری‌ها خود به عنوان یک پل و پیچیدگی به عنوان یک پروسه به صورت واضح قرار گرفته است. با مشروط کردن به نیازهای اولیه انسانی برای سرپناه‌ها و سمبولیک کردن اجتماع ساکنان تجربه و سنت در یک قالب قرار

می گیرند؛ با سرپناه دادن به مردم به همان شکل، سمبولیک کردن آن‌ها بر بال و در میان آن‌ها، خانه می‌تواند سنت طولانی مدتی را که اغلب بر پایه فرهنگ است یادآوری کند (Su et al, 2019).

همان‌طور که تناقض‌ها در دوره‌های مختلف نشان می‌دهند، سوال برای فشار بر سنت این است که به سازندگان اجازه تغییر و نوآوری داده است. پاسخ این است که بومی‌ها با قانونمندی در سنت، استعداد کم برای تغییر ایجاد می‌کنند؛ لذا وقتی تغییر مهمی اتفاق می‌افتد، باعث تغییر اساسی نامحسوس در ساختار اجتماعی می‌شود. نامحسوس در این ادراک این است که گروه‌ها و جوامع سنت‌هایشان را از نسلی به نسل دیگر به راه‌های مختلف و اغلب راه‌های خاص، فرهنگ جاودانه می‌کنند؛ به وسیله شاگردی کردن گروهی (برای مثال) در رخ داده‌های جشنی و آیینی در خانواده و موسسه‌های گروهی (عطایی همدانی، ۱۳۹۷)

در مجموع، سنت گفتاری- رفتاری است و به صورت شفاهی، می‌تواند دربرگیرنده اثرگذاری به وسیله ترانه‌ها، گفتگوها، افسانه‌ها و غیره باشد. سنت به عنوان یک پروسه رفتاری به صورت مکرر طلب می‌شود زیرا ایفاکننده بسیار بیشتر از معماری آشکار است. در حقیقت، به نظر می‌رسد که به‌طور قطع ارائه‌دهنده برای ارائه اثر هنری در پیش‌زمینه موقعیتی و فرهنگی، بیشتر از موضوع مصالح ساخت، در کنترل سنت است (Dahham, 2021).

یک سوال مهم که پای سنت را به میان می‌کشاند، راهی است که به جامعه تکثیر گرای مدرن و در هر کدام از ادعاها «توان» مبنی بر این که انتخاب‌های متفاوت بسیار بیشتر هستند و بدعت‌ها دلگرم‌کننده، وابسته است. همچنین شاید این گونه به نظر بیاید که «سنت فراموش شده است»، شاید تعداد مؤثر و ممکن سنت‌ها به کرات تکثیر شود (Sordinas, 1976). در واقع یک مجموعه از مسائل تغییر طبیعت سنت در خلال صنعتی شدن‌های مدرن دولت‌ها است. همچنین سنت از پارادایم، به انسان‌شناسی رابرت ردفیلد تحت عنوان «جامعه کوچک» و جامعه قومیتی همراه با گروه‌های موافق کوچک و یک فضای کوچک ولی بی‌پایه برای رسیدن منفعلانه پیروی می‌کند، وابسته است. همچنین، سنت در جامعه مدرن در یک مقیاس بزرگ، به عنوان یک مرجع فرهنگی برای راهی برای انجام کارها یا جذابیتی برای توسعه معتبر به وسیله قانون کار می‌کند (عزیززاده و

بررسی تمایز میان تعریف بومی و تعریف سنتی سازه در گفتن معماری و شهرسازی .....

همکاران، ۱۴۰۱). برای درک بهتر، باید سنت را به عنوان پایداری برای ادعای هویت فرهنگی یا اعتبار تجاری (توریست فرهنگی) پایه قرارداد؛ اغلب سنت‌ها جعل می‌شوند، به فروش می‌روند یا ساخته می‌شوند (Zhang et al, 2019). راپاپورت به نقش مغایرت‌ها در ابقای گروه‌های سنتی و محصولات مرکزگرای دولت‌ها اشاره می‌کند؛ برای مثال، فرانسه در مقایسه با گوناگونی ایالات متحده آمریکا (Rapaport, 1980).

وابستگی پایداری‌گراها قابل درک است (نظر به واهمه تاریخ‌نگاران فرهنگی در مورد حفاظت از محیط‌های بومی در بدنه فرهنگی)، اما سؤالی که حرکت طبیعی انتقال را آشکار می‌کند (سنت را از میان بر می‌دارد) در مورد تداوم و تغییر است، به همان شکلی که مدرنیته انجام می‌دهد. تمرکز روی انتخاب‌های خلاقانه است که به صورت ادراک فردی قدرت خارجی سنت هستند (حجت، ۱۳۹۴).

با تعاریف و روایاتی که بیان شد، بهترین تعریف و نزدیک‌ترین واژه برای مفهوم «سنت» واژه غربی «کلاسیک» است. سنت همچون کلاسیک قواعد و اصول رفتاری و کرداری گروهی از مردمان در محدوده مکانی- زمانی مشخص است که قابلیت اندازه‌گیری و تعیین حدود را دارد؛ برای مثال، موسیقی کلاسیک یا معماری کلاسیک می‌باید ویژگی‌های تعریف‌شده و طبقه‌بندی‌شده را نمایندگی کنند. به همین منوال، وقتی صحبت از معماری سنتی یا موسیقی سنتی می‌شود، می‌باید اصول و قواعدی را متصور شد که بر ساختار آن‌ها سایه افکنده است (Alzoubi & Malkawi, 2019).

تعریف سنت

بر اساس توصیفات فوق، می‌توان گفت که تعریف جامع و کامل سنت یعنی این که «هر ساختار طبقه‌بندی‌شده و تداوم‌یافته که بر روند فکری یک جمعیت تأثیر گذاشته است را یک سنت می‌نامیم». با این تعریف، هر جامعه‌ای در هر مقطعی از زمان و در هر مکان مشخص، می‌تواند سنت خاصی را دارا باشد. هرگاه ساختارهای اجتماعی، زمان یا مکان باعث تغییراتی در این قوانین شد، اتفاق مدرنی افتاده است. هر اتفاق مدرنی که بتواند تداوم یابد و ساختارهای اجتماعی خود را تکامل بخشد و بدون نماید، زمانی تبدیل به سنت خواهد شد (صارمی و هاشمی، ۱۴۰۰). سنت یک جریان ساکن و راکد است و مدرن، جریانی پویا و متحرک. هر پویایی که در یک قالب خاص ادامه پیدا کرد و شتاب تغییرات آن صفر یا نزدیک به صفر شد، از جریان مدرن خارج و به ساختار سنتی تبدیل

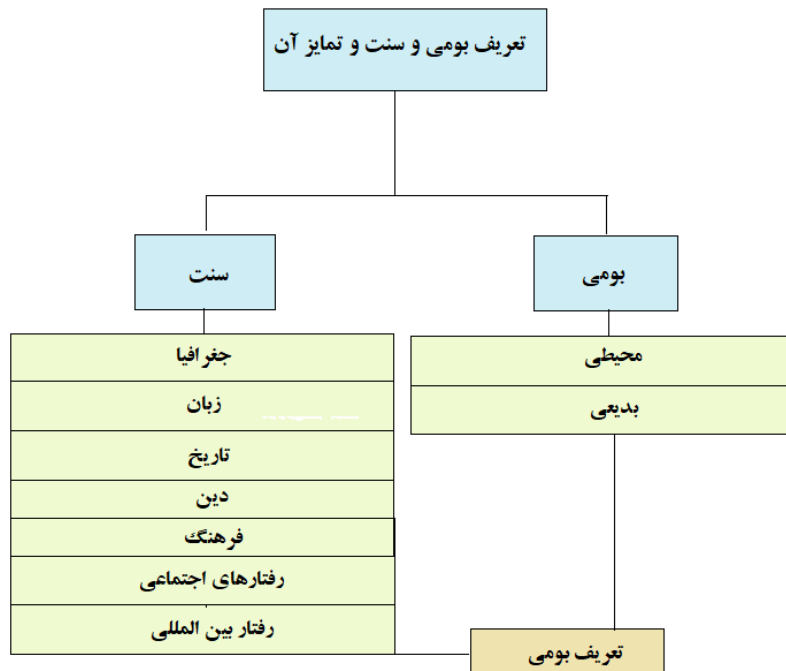

خواهد شد؛ به این معنی که سنت در حال تکامل تغییرات است، اما شتاب تغییرات آن ثابت و متناسب با ساختار اولیه خود است. هرگاه شتاب تغییرات زیاد شد مدرن و مدرنیسم اتفاق می‌افتد و هرگاه شتاب تغییرات منفی شد، سنت در حال انحلال یا مرگ است. جامعه‌ای که سنت مرده دارد، لاجرم یا سنت خارجی را به عنوان پدیده مدرن خود خواهد پذیرفت (غرب‌زدگی) یا دچار انحلال رفتاری و هرج‌ومرج خواهد شد.

مؤلفه‌های سنت

استخراج مؤلفه‌ها و شناسه‌های هر امری کمک می‌کند تا با قرار دادن وقایع در این ترازو، وجود و اندازه آن سنجیده شود. به این ترتیب تمیز دادن اتفاقات از یکدیگر و دسته‌بندی آن‌ها به آسانی قابل انجام خواهد بود. بر مبنای تعریفی که از سنت ارائه شد، دو کلیدواژه یا سنجه اصلی را می‌توان برای شناسایی امر سنتی بیان نمود: ۱. تداوم؛ ۲. همه‌گیری. کم بودن مؤلفه‌ها در تسهیل شناسایی کمک شایانی می‌کند. در عین حال، خروج از این محدوده نیز بسیار راحت اتفاق می‌افتد. این موضوعی است که باعث شده اتفاقات زیادی در زمره سنت وارد شوند، هرچند تناسبی با آن نداشته باشند یا جزو زیرمجموعه‌های دیگری باشند (منتظر، ۱۳۹۳).

بررسی تمایز میان تعریف بومی و تعریف سنتی سازه در گفتمان معماری و شهرسازی .....

شکل ۱- مدل مفهومی تحقیق (منبع: نگارندگان)

۳. روش پژوهش

تحقیق حاضر به صورت بنیادی- نظری است. در این تحقیق، ابتدا اطلاعات و مواد اولیه تحلیل به روش کتابخانه‌ای گردآوری شد؛ بدین صورت که بعد از بررسی تعاریف و گفتارهای صاحب نظران، با روش استدلالی مورد تجزیه و تحلیل عقلانی قرار گرفته، نتیجه گیری شد. لذا در قدم اول، سنت بازتعریف و حدود و مرزهای آن شناسایی شد و در ادامه، بوم و بومی خالص از دل واژگان و تعاریف و مصادیق بیرون کشیده شد. در نهایت، مؤلفه‌های اثرگذار بر آن مورد بررسی و تفسیر قرار گرفت. ابتدا مؤلفه‌های تأثیرگذار بر سنت شناسایی و مورد ارزیابی قرار گرفت و بدون تقدم و تأخر یا وزن هر کدام، صرفاً حضورشان در شکل‌گیری تعریف سنت بررسی شد و سپس، مشخص شد که این دو ویژگی می‌تواند بوم یا بومی را تعریف کند.

جامعه آماری تحقیق در بخش پرسشگری گروه اساتید و متخصصین در شهر تبریز

هستند. گروه متخصصین شامل ۳۰ نفر از اساتید و دانشجویان دکتری معماری، شهرسازی و کارشناسان میراث فرهنگی بودند که با روش نمونه‌گیری گلوله برفی انتخاب شدند. این گروه برای شناسایی و تبیین شاخص‌های بومی و سنتی با استفاده از الگوی نظریه داده‌بنیاد در قالب مصاحبه نیمه‌ساختاریافته و سامان‌دهی اطلاعات در قالب نرم‌افزار مکس کیودا (Maxqda) انتخاب شدند. شاخص‌های تحقیق با استفاده از روش نظریه داده‌بنیاد و با مصاحبه نیمه‌ساختاریافته از جامعه آماری متخصصین در ۲ موضوع، ۹ معیار و ۱۹ زیر معیار در قالب مؤلفه‌های بومی و سنتی شهر شناسایی گردید (جدول ۱).

۴. تحلیل تجربی

در ابتدای کار به منظور استخراج و تحلیل شاخص‌های تحقیق با استفاده از نظرات جامعه آماری گروه متخصصین، از تکنیک نظریه داده‌بنیاد استفاده شد تا مشخص گردد که مؤلفه‌های بومی از کدام طیف و ابعاد مؤلفه‌های سنتی کدام هستند. تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی در سه مرحله به صورت کدگذاری انجام گردید.

گام اول) کدگذاری باز: گام اول شامل استخراج داده‌ها از متن مصاحبه‌ها، کدگذاری و کشف مقوله‌ها می‌باشد. برای استخراج داده‌ها از دل مصاحبه‌ها، گلیر (۱۹۹۲)۵ پیشنهاد روش کدگذاری نکات کلیدی را مطرح کرده است. در این مرحله در مجموع ۳۲۶ کد باز از تجزیه و تحلیل بیست و هشت مصاحبه به دست آمد.

جدول ۱- تحلیل نکات کلیدی مصاحبه با مورد R

شناسه	کدگذاری باز	متن مصاحبه
R1	ساختار طبیعی	نوع شکل‌گیری مکان‌ها و موقعیت طبیعی زمین که انسان‌ها در روی آن زندگی می‌کنند.
R2	امکانات طبیعی	منابع طبیعی که در دسترس انسان‌ها قرار دارد.
R3	محدودیت‌های طبیعی	مربوط به سیل زلزله و توپوگرافی زمین می‌شود.
R4	گویش	یک شکل خاص از زبان است که مختص یک منطقه یا یک گروه اجتماعی به خصوص است. این بدان معناست که می‌توانیم زبان را در جایگاه یک والد در نظر بگیریم که طیفی از گویش‌ها از آن ریشه می‌گیرند.

بررسی تمایز میان تعریف بومی و تعریف سنتی سازه در گفتمان معماری و شهرسازی .....

R5	بیان	به واسطه بیان، یک معنی حاصل در ذهن را می‌توان به روش‌های گوناگون و ترکیبات مختلف بیان کرد که از نظر دلالت بر آن معنی ذهنی از حیث وضوح و خفا، بعضی آشکارتر و بعضی پوشیده‌تر باشد.
R6	تداوم حضور	اگر زبان مدت‌زمان طولانی در وابستگی رفتاری باقی بماند، سنت‌های ماندگار را شکل می‌دهد.
R7	حاکمیت مشابه	حاکمیت مشابه گاهی مرزهای زبانی و جغرافیایی را نیز درمی‌نوردد. به عبارتی دیگر، جبر تاریخی می‌تواند بر جبر جغرافیایی غالب بیاید. دیکته کردن رفتارها و فعالیت‌هایی از سوی حکومت یا هر نهاد قدرت دیگری در صورت همه‌گیری و تداوم، باعث تحمیل سنتی جدید و بدیع می‌شود که تا رفع قدرت مذکور قابل گریز نیست.
R8	تکرار رفتار	تکرار برخی رفتارهای عبادی در طول زمان بدون تغییر.
R9	تأثیر بر اخلاق	اثرگذاری بر اخلاق عمومی جامعه برای پیروی از رفتارهای تعریف‌شده.
R10	تأثیر بر رفتار	گاهی فرهنگ به تنهایی بار سنت را بر دوش می‌کشد. واژه‌ای جامع و کمتر شناخته‌شده وجود دارد که تعریف آن در مجموعه پژوهش‌های معماری نمی‌گنجد و فقط می‌توان به این بسنده کرد که مجموعه‌ای از تمام عوامل مؤثر بر رفتار انسان را فرهنگ می‌نامیم.
R11	همسانی فرهنگ	دو جامعه با زبان مشترک، دین مشترک و تاریخ مشترک، می‌توانند فرهنگ‌های همسانی داشته باشند.
R12	ناهمسانی فرهنگ	دو جامعه با زبان مشترک، دین مشترک و تاریخ مشترک، صرفاً به دلیل جغرافیایی متفاوت می‌توانند فرهنگ‌های ناهمسانی داشته باشند.
R13	رفتار فردی	رفتار فردی را می‌توان به‌عنوان ترکیبی از پاسخ به محرک‌های خارجی و داخلی تعریف کرد. این روشی است که فرد در موقعیت‌های مختلف واکنش نشان می‌دهد.
R14	رفتار جمعی	رفتار جمعی وقتی اتفاق می‌افتد که شیوه‌های عمل سنتی و رسمی دیگر کافی نباشند. رفتار جمعی با الگوهای بدون ساختار، خودانگیخته، عاطفی و پیش‌بینی‌ناپذیر مشخص می‌شود. هرگونه محرک آنی، پیش‌بینی‌نشده و ناپایداری می‌تواند انسان‌ها را به واکنش‌های رفتار جمعی تحریک کند. شورش‌ها، غوغاها، شیف‌تگی‌ها، شوریدگی‌ها، وحشت‌زدگی‌ها و

شکل‌گیری سریع مدها و افکار عمومی، نمونه‌های رفتار جمعی به شمار می‌آیند. هواداران شوریده و شیفته تیم‌های فوتبال در ورزشگاه‌های بزرگ، به آشکارترین و روشن‌ترین شکلی رفتار جمعی را به نمایش می‌گذارند.		
منظور از رفتار اجتماعی هر نوع رفتاری است که متضمن کنش متقابل دو یا چند انسان باشد. فرد رفتارهای اجتماعی خود را بر اساس مؤلفه‌های متعددی از قبیل فرهنگ و هنجارهای اعتقادی، ارزشی و قانونی مورد قبول خود یا جامعه و همچنین نقش خود در اجتماع و هویتی که به دست آورده تنظیم می‌کند.	رفتار اجتماعی	R15
جنبه اول اتفاق افتادن موضوع به‌طور کامل در داخل جغرافیایی مشخص مورد بحث باشد؛ یعنی محدوده قابل شناسایی برای اثر اتفاق قابل اندازه‌گیری باشد. چه به دلیل وسعت این اتفاقات محدوده‌هایی را به عنوان محیط واحد معرفی کنیم، چه در محدوده از پیش شناسایی شده اتفاق مورد بررسی قرار بگیرد.	قابل شناسایی بودن	R16
جنبه دوم عواملی هستند که باعث اتفاق بومی می‌شوند. آن عوامل می‌بایست منحصر به آن منطقه باشند، اعم از عامل انسانی یا طبیعی برای مثال ساخت، یک سازه جدید به شرطی بومی یک ناحیه شناسایی می‌شود که در آن محل حادث شود.	منحصربه‌فرد بودن	R17
اتفاقات زیادی در دنیا رخ می‌دهند که فاعل آن‌ها بدون علم و به صورت سهوی به آن اقدام کرده است.	سهوی بودن	R18
در اثر یک اتفاق طبیعی شکل گرفته‌اند.	اتفاق طبیعی	R19

گام دوم) کدگذاری محوری: در این مرحله کدهای تولیدشده در مرحله قبلی، با هدف ایجاد ارتباط میان کدها بازنویسی شدند. کلیات این مرحله به شرح جدول ۲ می‌باشد.

جدول ۲- نمونه‌ای از کدگذاری باز و محوری انجام شده (منبع: نگارندگان)

شناسه	کدگذاری باز	کدگذاری محوری
R1	ساختار طبیعی	جغرافیا
R2	امکانات طبیعی	
R3	محدودیت‌های طبیعی	

بررسی تمایز میان تعریف بومی و تعریف سنتی سازه در گفتمان معماری و شهرسازی .....

R4	گوش	زبان
R5	بیان	
R6	تداوم حضور	
R7	حاکمیت مشابه	تاریخ
R8	تکرار رفتار	دین
R9	تأثیر بر اخلاق	
R10	تأثیر بر رفتار	فرهنگ
R11	همسانی فرهنگ	
R12	ناهمسانی فرهنگ	
R13	رفتار فردی	رفتار اجتماعی
R14	رفتار جمعی	
R15	رفتار اجتماعی	رفتار بین‌المللی
R16	قابل شناسایی بودن	محیطی
R17	منحصربه‌فرد بودن	
R18	سهوی	بدیع
R19	اتفاقی	

گام سوم) کدگذاری انتخابی (مرحله نظریه‌پردازی): کدگذاری انتخابی مرحله اصلی نظریه‌پردازی است. بدین ترتیب، در گروه‌بندی کدها، کدهای محوری مستخرج از مصاحبه‌ها گروه‌بندی شده و سپس، گروه‌ها با همدیگر مقایسه شدند تا گروه‌های اصلی و ابعاد هر یک شناسایی و استخراج شد.

جدول ۳- کدگذاری انتخابی به منظور آشکارسازی تعریف بومی و تمایز آن با سنت

(منبع: نگارندگان)

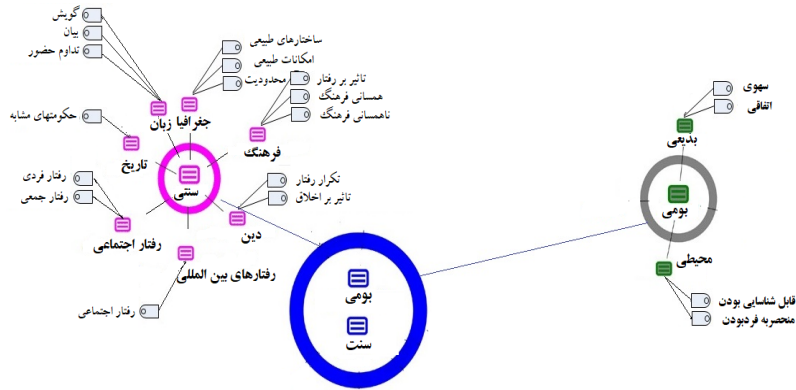
شناسه	کدگذاری باز	کدگذاری محوری	مقوله اصلی
R1	ساختار طبیعی	جغرافیا	
R2	امکانات طبیعی		
R3	محدودیت‌های طبیعی		
R4	گوش		

R5	بیان	زبان	سنت
R6	تداوم حضور		
R7	حاکمیت مشابه	تاریخ	
R8	تکرار رفتار	دین	
R9	تأثیر بر اخلاق		
R10	تأثیر بر رفتار		
R11	همسانی فرهنگ	فرهنگ	
R12	ناهمسانی فرهنگ		
R13	رفتار فردی		
R14	رفتار جمعی		
R15	رفتار اجتماعی	رفتار بین‌المللی	
R16	قابل شناسایی بودن	محیطی	
R17	منحصربه‌فرد بودن		
R18	سهوی	بدیعی	
R19	اتفاقی		

مدل الگوی مفهومی (مدل تعریف بومی و تمایز آن با سنتی در گفتمان معماری و شهرسازی)

مدل الگوی مفهومی یک الگویی که پژوهشگر به واسطه آن، ضمن مشخص نمودن شاخص‌ها و مؤلفه‌های اثرگذار در موضوع، به نظریه‌پردازی شروع می‌کند. در این تحقیق بر اساس مرحله شناخت و تحلیل چارچوب نظری و پیشینه تحقیق، با توجه به نظرات جامعه آماری گروه متخصصین، مدل مفهومی تعریف بومی و تمایز آن با سنتی، در گفتمان معماری و شهرسازی ارائه شده است.

بررسی تمایز میان تعریف بومی و تعریف سنتی سازه در گفتمان معماری و شهرسازی .....

شکل ۲- مدل مفهومی تعریف بومی و تمایز آن با سنتی در گفتمان معماری و شهرسازی با نرم افزار Maxqda (منبع: نگارندگان)

۱- مؤلفه های سنتی

به طور کلی، پژوهشگران حیطه سنت، عوامل مؤثر بر تداوم یک امر و یا همه گیری آن را به عنوان مؤلفه های سنت نام برده اند، در حالی که این عوامل نمی توانند به عنوان شناسه ها عمل کنند، چرا که شدت و مدت اثر هر کدام در تاریخ و جغرافیایی متفاوت، مختلف است. در ادامه برخی از عوامل مهم (شامل: جغرافیا (اقلیم طبیعی- ساختارزمین- محصولات)؛ زبان؛ تاریخ (حاکمیت- دوره زمانی)؛ دین؛ فرهنگ؛ جامعه و رفتار بین المللی) را برشمرده و نوع اثر آن ها را بررسی خواهیم کرد.

الف) جغرافیا

در حالت کلی، هر علمی که باعث تداوم و یا یکپارچگی جمعی شود، به شکل گرفتن یک سنت کمک می کند. اشتراکات یک گروه مهم ترین دلایل می توانند به حساب بیایند. یکی از مهم ترین اشتراکات جغرافیا است که به دلیل ساختارهای طبیعی، امکانات طبیعی و محدودیت های طبیعی در دسترس یک جمعیت در یک موقعیت خاص، منجر به پاسخ مشابهی بین افراد جامعه به آن امکانات و محدودیت ها می شود. از آنجا که اتفاقات جغرافیایی ماندگاری بالایی دارند و گاهی تغییرناپذیر به نظر می رسند، تداوم رفتار فقط به پیشرفت تکنولوژیکی یا تعامل با محیط وصل می شود. برای مثال، پاسخ مردمان اورامان به زندگی در کوه های سنگی زاگرس در بیشتر سکونتگاه های

منطقه یکسان و مشابه است. همین مردمان در نقاطی که ساختار فیزیکی زمین متفاوت می‌شود، راهکارهای دیگری برای ساخت زیستگاه در پیش گرفته‌اند و این رفتارها می‌توانند سنتی به شمار بروند، در صورتی که حاصل دو ضابطه یادشده باشند.

ب) زبان

زبان دومین عامل در شکل‌گیری سنت است. ارتباط کلامی یکی از ویژگی‌های ماندگار در یک جامعه است؛ لذا کمک می‌کند که افرادی با نوع بیان و گویش مشابه در کنار یکدیگر قرار بگیرند و مدت‌زمان طولانی، در وابستگی رفتاری باقی بمانند. رفتارهای ماندگار سنت‌های ماندگار را شکل می‌دهند. به این ترتیب، می‌بینیم یکی از عوامل تأثیرگذار شکل‌گیری سنت در ساخت خود سنت کارکردی ندارد، اما به دلیل تداوم حضور، باعث ماندگاری سنت هم می‌شود.

پ) تاریخ

داشتن پیشینه مشابه که خود زمان مشترک را دلالت می‌کند، یکی از عوامل اثرگذار بر سنت است. حاکمیت مشابه گاهی مرزهای زبانی و جغرافیایی را نیز درمی‌نوردد. به عبارتی دیگر، جبر تاریخی می‌تواند بر جبر جغرافیایی غالب بیاید. دیکته کردن رفتارها و فعالیت‌هایی از سوی حکومت یا هر نهاد قدرت دیگری در صورت همه‌گیری و تداوم، باعث تحمیل سنتی جدید و بدیع می‌شود که تا رفع قدرت مذکور، قابل گریز نیست. گاهی حتی بعد از آن نیز به صورت ناخواسته تداوم پیدا می‌کند. یک مثال برای این ادعا تمایل جمهوری‌های استقلال‌یافته شوروی سابق است که همچنان از زبان روسی، به صورت داوطلبانه استفاده می‌کنند، بدون این که اعمال قدرتی برای این کار وجود داشته باشد.

ت) دین

باورهای دینی از عوامل مستقر در جامعه هستند که گاهی پررنگ و گاهی کم‌رنگ می‌شوند اما همواره حضور دارند. دین‌ها به‌خودی‌خود، ساختارهای اجتماعی را شکل نمی‌دهند؛ اگر این‌گونه بود می‌بایست به تعداد ادیان شناسایی‌شده در جهان جوامع می‌داشتیم؛ اما آثار دین در یک اجتماع، شامل موارد زیر است:

۱) تکرار برخی رفتارهای عبادی در طول زمان بدون تغییر.

۲) اثرگذاری بر اخلاق عمومی جامعه برای پیروی از رفتارهای تعریف‌شده.

بررسی تمایز میان تعریف بومی و تعریف سنتی سازه در گفتن معماری و شهرسازی .....

لازم به توضیح است که هیچ قطعیتی در رفتارها وجود ندارد؛ یعنی ممکن است رفتاری در یک دین پسندیده باشد و در دین دیگر ناپسند باشد. در هر حال، مجموعه‌ای از قوانین عموماً مکتوب وجود دارد که در افرادی با دین مشابه باعث پاسخ‌های نسبتاً مشابه به محیط می‌شود و این رفتارها به علت همه‌گیری، ثبات و تداوم، بخشی از سنت یک جامعه را شکل می‌دهند. دین نیز مرزهای تاریخی، جغرافیایی و زبانی را درمی‌نوردد.

ث) فرهنگ

گاهی فرهنگ به تنهایی بار سنت را بر دوش می‌کشد. فرهنگ واژه‌ای جامع و کمتر شناخته‌شده است که تعریف آن در مجموعه پژوهش‌های معماری نمی‌گنجد و فقط می‌توان به این بسنده کرد که مجموعه‌ای از تمام عوامل مؤثر بر رفتار انسان را فرهنگ می‌نامیم. به این ترتیب، کم و زیاد شدن هر کدام از عوامل می‌تواند باعث تفاوت‌های فرهنگی شود. برای مثال، دو جامعه با زبان مشترک، دین مشترک و تاریخ مشترک، صرفاً به دلیل جغرافیایی متفاوت می‌توانند فرهنگ‌های ناهمسانی داشته باشند. البته بسته به میزان اثرگذاری هر عامل و میزان تفاوت آن عامل ناهمسانی فرهنگی می‌تواند کم یا زیاد باشد. به دلیل همین گنگ بودن و ناشناختگی سعی می‌کنیم خیلی به موضوع فرهنگ نپردازیم و به این بسنده کنیم که فرهنگ، عالی‌ترین و بالاترین عامل در اثرگذاری بر سنت به شمار می‌رود.

ج) رفتار اجتماعی

هرچند در مقوله فرهنگ بیشتر عوامل حضور پیدا می‌کنند، اما این عوامل هستند که فرهنگ را می‌سازند. به همین دلیل است که وقتی موضوع فرهنگ‌سازی پیش می‌آید، به دنبال ارتقاء عواملی هستیم که در آنها ضعف داریم که در نهایت سطح فرهنگ کلی بالاتر برود. رفتار اجتماعی از عواملی است که نمود بیرونی فرهنگ به شمار می‌آید. هرچند فرهنگ معلول این رفتارها به حساب می‌آید. رفتار اجتماعی خود ناشی از قوانین و مقررات مکتوب و گاهی نانوشته‌ای است که بین افراد یک جامعه که در عوامل قبلی مشترکاتی دارند، می‌باشد. این رفتارها به دو دسته کلی نفره‌نفر و نفره‌جمع و بالعکس آنها دسته‌بندی می‌شوند. از آنجا که شکل‌گیری این رفتارها بعد از ایجاد مشترکاتی اتفاق می‌افتد، به صورت کنش-واکنش دوطرفه می‌باشند. گاهی در اثر تغییرات تمام یا بعضی از عوامل قبلی جامعه دچار تغییراتی می‌شود که به تغییر سنت منجر خواهد شد. این

سنت جدید ممکن است ابتدا به صورت یک انقلاب اجتماعی یا رفتاری رخ بنمایاند و به‌مرور تبدیل به سنت جمعی شود.

چ) رفتار بین‌المللی

به‌عکس تصویری که ملی یا درون اجتماعی را در مقابل بین‌المللی قرار می‌دهد، رفتارهای بین‌المللی ناشی از رفتارهای اجتماعی ملی هستند؛ یعنی برآیند رفتارهای داخلی، شخصیت و فرهنگ ملی را می‌سازد که در مقابل یا همراهی با جهان خارج از خود رفتاری را به نمایش می‌گذارد. از آنجایی که رفتار جمعی است خیلی زود تبدیل به سنت می‌شود و درعین حال به دلیل تفاوت‌های ملل ممکن است خیلی هم زود به روز و نو شود.

۲- مؤلفه‌های بومی

هر اتفاق بومی می‌تواند روزی به «سنت» یا «سنتی» تبدیل شود، به شرط آن که مؤلفه‌های سنت در آن پدیدار شود؛ اما عکس این موضوع صحت ندارد، به این معنی که مؤلفه‌های سنتی نمی‌توانند در ساختار بومی اثرگذار باشند. برای یافتن مؤلفه‌های سنتی می‌بایست به دنبال اتفاقاتی برویم که می‌توانند در هر اجتماعی رخ بدهند و در تعریف بومی بگنجند. از آنجا که چه به لحاظ مفهوم و معنی زبان‌شناختی و بار معنایی ادبی و چه به لحاظ بار روانی کلمه بومی، نمی‌توان اتفاق خارجی را در محیط، بومی نامید.

مؤلفه‌های شناسایی اتفاق بومی، شامل موارد زیر است:

الف) مؤلفه محیطی

محیطی بودن اتفاق بومی در دو جنبه قابل بررسی است؛ اول اتفاق افتادن موضوع به‌طور کامل در داخل جغرافیایی مشخص مورد بحث باشد؛ یعنی محدوده قابل شناسایی برای اثر اتفاق قابل اندازه‌گیری باشد. چه به دلیل وسعت این اتفاقات محدوده‌هایی را به عنوان محیط واحد معرفی کنیم، چه در محدوده از پیش شناسایی شده اتفاق مورد بررسی قرار بگیرد. جنبه دوم عواملی هستند که باعث اتفاق بومی می‌شوند؛ آن عوامل می‌بایست منحصر به آن منطقه باشند، اعم از عامل انسانی یا طبیعی. برای مثال، ساخت یک سازه جدید به شرطی بومی یک ناحیه شناخته می‌شود که در آن محل حادث شود. ثانیاً توسط مصالح آن محل و فاعل یا سازنده محلی اتفاق بیافتد. به عبارت دیگر، اتفاقی درون‌جوش باشد و تابع هیچ عامل خارج از محدوده جغرافیایی نباشد.

بررسی تمایز میان تعریف بومی و تعریف سنتی سازه در گفتن معماری و شهرسازی .....

ب) مؤلفه بدیع

اتفاقات زیادی در دنیا رخ می‌دهند که یا فاعل آن‌ها بدون علم و به صورت سهوی به آن اقدام دست زده است و یا در اثر یک اتفاق طبیعی شکل گرفته‌اند (مانند به وجود آمدن یک غار در دل کوه یا خراش برداشتن یک تخته سنگ و غیره) اما آنچه در قالب بومی دسته‌بندی می‌شود، اتفاقاتی هستند که خلق شده‌اند و مشابه طبیعی ندارند یا الگو دارند، اما به این شکل، دارای نظم و نظام مشخص نیستند.

۵. نتیجه‌گیری

این که مقاله به نتیجه مشخص و بارزی غیر از تعریف بومی برسد، غیر منطقی به نظر می‌آید؛ لذا در این بخش مجدداً موارد قبلی یادآوری می‌شود. در بخش‌های قبل سعی شد تا با شناسایی ویژگی‌ها و عوامل مؤثر بر آن‌ها، محدوده قابل تشخیص و قابل رؤیتی برای سنت و ساخت سنتی تعیین شود تا بتوان با تمیز دادن آن‌ها به تعریف خالصی از بوم دست یافت. ابتدا مؤلفه‌های تأثیرگذار بر سنت شناسایی و مورد ارزیابی قرار گرفت و بدون تقدم و تأخر یا وزن هر کدام، صرفاً حضورشان در شکل‌گیری تعریف سنت عیان شد، سپس مشخص شد که دو ویژگی می‌تواند بوم یا بومی را تعریف کند. با سنجش مؤلفه‌های بوم تعریف ارائه شده برای بوم مورد ارزیابی کلی قرار داده شد. در نهایت می‌توان این جمله را نتیجه دوم پژوهش دانست که در صورت داشتن مؤلفه‌های سنت می‌توان یک پدیده یا اتفاق بومی را سنتی نیز نامید ولی اتفاقات سنتی لزوماً بومی نیستند. هر محدوده جغرافیایی می‌تواند بستر وقایع بومی خود در طول تاریخ باشد. به نظر می‌رسد هر اتفاقی که در یک محدوده فیزیکی و جغرافیایی رخ می‌دهد می‌تواند یک اتفاق بومی باشد، به شرط این که توسط عوامل محیطی و محلی آن جغرافیا روی دهد.

گفته شد که هر اتفاقی که در زمان و مکان خاص روی دهد و در طول زمان تداوم پیدا کند، تبدیل به سنت می‌شود، هر چند در لحظه اولیه وقوع یک بدعت و نوآوری بوده باشد. با این توصیف، رنگی از کهنگی یا حداقل ریشه‌های گذشته در سنت پدیدار می‌شود. حتی اگر نحوه بروز اتفاق جدید باشد، ساختار کلی تشکیل‌دهنده آن از گذشته می‌آید. تفاوت سنت و بومی در دو نقطه زیر است، ۱. بومی می‌تواند بدیع باشد، یعنی در همان لحظه وقوع اتفاق تنها می‌تواند نام بومی را بر اتفاق بگذارد، در حالی که در

صورت تداوم آن می‌تواند در زمره سنتی قرار گیرد؛ ۲. واقعه می‌بایست توسط عوامل اصیل آن جغرافیا اتفاق بیفتد تا بتواند بومی باشد. هر واقعه‌ای که در طول زمان تداوم خود را حفظ کند حتی اگر در لحظه شروع به عنوان محتوای وارداتی یا غیر بوم آورد باشد، می‌تواند در دسته سنتی قرار گیرد. برای مثال، نوشیدن چای در محافل ایرانی‌ها تبدیل به امری سنتی شده، در حالی که می‌دانیم در تاریخ مشخصی این نوشیدنی پا به این جغرافیا گذاشته است؛ اما نوع سرو آن شبیه عادت بومی است، چرا که در سرمنشأ پیدایش چای، نحوه مصرف و سرو چای بسیار متفاوت از آنچه ایرانی‌ها به آن عادت دارند، است. در مثال دیگر و معمارانه، گنبد سلطانیه ایده‌ای نو هم در تفکر هم در معماری بود که توسط ساکنان محلی پایه‌گذاری شد و در زمان خود سازنده و شاید توسط خود او نقض شد و ادامه پیدا نکرد. لذا به معماری سنتی ایران تبدیل نشد، بلکه به عنوان یک بنای بومی شاخص باقی‌مانده است. البته بحث معماری بومی و معماری سنتی بسیار مفصل است که به پژوهش‌های دیگر مبتنی بر دیدگاه‌های صاحب‌نظران در این زمینه نیازمند است.

بررسی تمایز میان تعریف بومی و تعریف سنتی سازه در گفتن معماری و شهرسازی .....

منابع

- احمدی، بابک احمدی (۱۴۰۰). معمای مدرنیته، چاپ پانزدهم، تهران: مرکز.
- امام محمد باقر (بی تا). ۷۶۸ حدیث از امام محمدباقر (ع)، اصفهان: مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان.
- بردباری، فرهاد؛ خوش‌بین خوش‌نظر، سید رحیم؛ کاکائی، قاسم (۱۳۹۷). رمزپردازی در هنر مقدس معماری اسلامی از دیدگاه سنت‌گرایی با تکیه بر نظریات تیتوس بورکهارت، اندیشه معماری، ۲(۳): ۱-۱۴.
- تروند برگ، اریکسن (۱۳۹۰). نیچه و مدرنیته، ترجمه اردشیر اسفندیاری، تهران: پرسش.
- حجت، عیسی (۱۳۹۴). سنت‌گرایان و سنت‌گرایی معماران، هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی، ۲۰(۱): ۵-۱۶.
- شعاریان ستاری، ویدا؛ پاکدل فرد، محمدرضا؛ جمالی، سیروس؛ فرامرزی اصل، مهسا (۱۴۰۰). تأثیر سنت و مدرنیته بر بناهای عمومی دوره پهلوی اول شهر تبریز، جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ۱۱(۱): ۵۳۵-۵۵۳.
- صارمی، حمیدرضا؛ هاشمی، سید نیلوفر (۱۴۰۰). تحلیل تطبیقی مفهوم سنت و مدرنیته از دیدگاه دکتر سید حسین نصر؛ نگاهی سنت‌گرا بر مفهوم شهر اسلامی، مطالعات شهر ایرانی-اسلامی، ۱۲(۴۳): ۳۳-۴۲.
- عزیززاده، خالد؛ مولانایی، صلاح‌الدین؛ بیلان، لیدا (۱۴۰۱). تأثیرات گذار از دوره سنت به دوره مدرن بر سلسه‌مراتب فضای ورودی خانه‌های مسکونی شهر سنندج، پژوهش‌های معماری اسلامی، ۱۰(۳۴): ۱-۲۰.
- عطایی همدانی، محمدرضا (۱۳۹۷). تجلی مفاهیم سنتی در معماری معاصر (بررسی مبانی نظری و آثار معمار ژاپنی کنگو کوما)، معماری شناسی، ۱(۶): ۱-۱۸.
- منتظر، مریم (۱۳۹۳). بررسی تأثیرات دوره گذر از سنت به مدرن (نوگرایی) در شکل‌گیری معماری مسکونی شیراز و تزئینات وابسته به آن، پایان‌نامه کارشناسی ارشد پژوهش هنر، دانشکده هنر و معماری دانشگاه شیراز.
- Dahham, N. & Khan Mohammadi, Z. (2021). Comparison Between Traditional and Modern Architectural Identity, American Journal of Engineering Research (AJER), 10(6), 42-49: www.ajer.org.
- Wang, Y. (2022). Comparative Study on the Effectiveness of

Traditional and Modern Teaching Methods, A. Holl et al. (Eds.): ICHES, ASSEHR 720, 270-277: https://doi.org/10.2991/978-2-494069-89-3_32.

- Su, X., Li, X., & Kang, Y. (2019). A bibliometric analysis of research on intangible cultural heritage using CiteSpace. Sage Open, 9(2), 2158244019840119: <https://doi.org/10.1177/2158244019840119>

- Kamal, K., Wahab, L. A. & Ahmad, A. (2014). Climatic design of the traditional Malay house to meet the requirements of modern living, Art, 11(3), 1-25.

- Alzoubi, H.H. & Malkawi, A.T. (2019). A Comparative Study for the Traditional and Modern Houses in Terms of Thermal Comfort and Energy Consumption in Umm Qais City, Jordan, J. Ecol. Eng. 2019; 20(5):14-22. <https://doi.org/10.12911/22998993/105324>.

- Zbuche, A. (2022). Traditional Crafts. A Literature Review Focused on Sustainable Development. Culture. Society. Economy. Politics, 2(1), 10-27: <https://doi.org/10.2478/csep-2022-0002>

- Zhang, Y., Li, N., Dong, L. & Lang, M. (2017). Study on modern application of traditional building materials based on geographical background, UIA 2017 Seoul World Architects Congress. P- 0223.

- Rapoport, A. (1982). An approach to vernacular design, in J.M. Fitch (ed.) Shelter: Models of Native Ingenuity, Katonah, NY: Katonah Gallery.

- Rapoport, A. (1982). Urban design and human systems: On ways of relating buildings to urban fabric, in - Laconte, P., Gibson, J. & Rapoport, A. (eds). Human and Energy Factors in Urban Planning: A Systems Approach (NATO Advanced Institute Series, D: Behavioral Sciences12), The Hague: Nijhoff.

- Sordinas, A. (1976). Traditional building materials in rural Corfu, Greece: A technological and socio-cultural analysis 1800-1950, Paper presented at 4th International Congress of Agricultural Museums, Reading, April.

- Tuan, Y.F. (1977). Space and Place: The Perspective of Experience, London: Edward Arnold.